

**Consolation in Question: Philosophical Perspectives on Grief between Greece,
Rome, and China**
Original texts

1. Priam's grief (Homer, *Iliad* 24)

ὥς ἔφατ', ὤρτο δὲ Ἴρις ἀελλόπος ἀγγελέουσα. 24.159
Ἴξεν δ' ἔς Πριάμοιο, κίχεν δ' ἔνοππὴν τε γόον τε· 24.160
παῖδες μὲν πατέρ' ἄμφι καθήμενοι ἔνδοθεν αὐλῆς
δάκρυσιν εἶματ' ἔφυρον, ὃ δ' ἐν μέσσοισι γεραιός
ἐντυπὰς ἐν χλαίνῃ κεκαλυμμένος· ἄμφι δὲ πολλή
κόπρος ἔην κεφαλῇ τε καὶ αὐχένι τοῖο γέροντος,
τήν ῥα κυλινδόμενος καταμήσατο χερσὶν ἔησιν. 24.165
θυγατέρες δ' ἀνὰ δώματ' ἰδὲ νιοὶ ὠδύροντο,
τῶν μιμησκόμεναι, οἳ δὴ πολέες τε καὶ ἐσθλοὶ
χερσὶν ὑπ' Ἀργείων κέατο ψυχὰς ὀλέσαντες.

(Priam to Achilles)

“λέξον νῦν με τάχιστα, διοτρεφές, ὄφρα καὶ ἦδη 24.635
ὑπνῶ ὑπο γλυκερῶ ταρπώμεθα κοιμηθέντε.
οὐ γάρ πω μύσαν ὅσσε ὑπὸ βλεφάροισιν ἐμοῖσιν,
ἐξ οὗ σῆς ὑπὸ χερσὶν ἐμὸς πάϊς ὤλεσε θυμόν,
ἀλλ' αἰεὶ στενάχω καὶ κήδεα μυρία πέσσω,
αὐλῆς ἐν χόρτοισι κυλινδόμενος κατὰ κόπρον. 24.640
νῦν δὴ καὶ σίτου πασάμην καὶ αἶθοπα οἶνον
λαυκανίης καθήεκα· πάρος γε μὲν οὐ τι πεπάσμην.”

2. Epic consolation (Homer, *Iliad* 24)

(Achilles to Priam)

“ἄ δεῖλ', ἦ δὴ πολλὰ κάκ' ἄνσχεο σὸν κατὰ θυμόν. 24.518
{πῶς ἔτλης ἐπὶ νῆας Ἀχαιῶν ἐλθέμεν οἶος,
ἄνδρὸς ἔς ὀφθαλμούς, ὃς τοι πολέας τε καὶ ἐσθλοὺς 24.520
υἱέας ἐξενάριξα; σιδήρειόν νύ τοι ἦτορ.}
ἀλλ' ἄγε δὴ κατ' ἄρ' ἔξε' ἐπὶ θρόνου, ἄλγεα δ' ἔμπηγ
ἐν θυμῶ κατακεῖσθαι ἐάσομεν ἀχνύμενοί περ·
οὐ γάρ τις πρῆξις πέλεται κρυεροῖο γόοιο.
ὥς γὰρ ἐπεκλώσαντο θεοὶ δειλοῖσι βροτοῖσιν, 24.525
ζῶειν ἀχνυμένους· αὐτοὶ δὲ τ' ἀκηδέες εἰσίν.
δοιοὶ γὰρ τε πίθοι κατακείαται ἐν Διὸς οὐδὲι
δώρων οἷα δίδωσι, κακῶν, ἕτερος δὲ ἕρων.
ᾧ μὲν κ' ἀμμείξας δῶη Ζεὺς τερπικέραυτος,

ἄλλοτε μὲν τε κακῶ ὃ γε κύρεται, ἄλλοτε δ' ἐσθλῶ· ῶ δέ κε τῶν λυγρῶν δῶη, λωβητὸν ἔθηκεν, καί ἐ κακῆ βούβρωστις ἐπὶ χθόνα δῖαν ἐλαύνει, φοιτᾷ δ' οὔτε θεοῖσι τετιμένος οὔτε βροτοῖσιν. ὡς μὲν καὶ Πηλῆι θεοὶ δόσαν ἀγλαὰ δῶρα ἐκ γενετῆς· πάντας γὰρ ἐπ' ἀνθρώπους ἐκέκαστο	24.530
ὄλβω τε πλούτῳ τε, ἄνασσε δε Μυρμιδόνεσσιν, καὶ οἱ θνητῶ ἐόντι θεὰν ποίησαν ἄκοιτιν· ἀλλ' ἐπὶ καὶ τῷ θῆκε θεὸς κακόν, ὅτι οἱ οὔ τι παίδων ἐν μεγάροισι γονὴ γένετο κρειόντων, ἀλλ' ἓνα παῖδα τέκεν παναώριον· οὐδέ νυ τόν γε	24.535
γηράσκοντα κομίζω, ἐπεὶ μάλα τηλόθι πάτρης ἦμαι ἐνὶ Τροίῃ, σέ τε κήδων ἠδὲ σὰ τέκνα. καὶ σέ, γέρον, τὸ πρὶν μὲν ἀκούομεν ὄλβιον εἶναι· ὄσσον Λέσβος ἄνω, Μάκαρος ἔδος, ἐντὸς ἔέργει καὶ Φρυγίῃ καθύπερθε καὶ Ἑλλήσποντος ἀπείρων,	24.540
τῶν σε, γέρον, πλούτῳ τε καὶ υἰάσι φασὶ κεκάσθαι. αὐτὰρ ἐπεὶ τοι πῆμα τόδ' ἦγαγον Οὐρανίωνες αἰεὶ τοι περὶ ἄστου μάχαι τ' ἀνδροκτασίαι τε. ἄνσχεο, μηδ' ἀλίσστον ὀδύρεο σὸν κατὰ θυμόν· οὐ γάρ τι πρήξεις ἀκαχήμενος υἱὸς ἔῃος,	24.545
οὐδέ μιν ἀνστήσεις, πρὶν καὶ κακὸν ἄλλο πάθησθα.	24.550

3. The Socratic dilemma (Plato, *Apology* 40c4–41c7)

ἔννοήσωμεν δὲ καὶ τῆδε ὡς πολλὴ ἐλπίς ἐστὶν ἀγαθὸν αὐτὸ εἶναι. δυοῖν γὰρ θάτερόν ἐστιν τὸ τεθνάναι· ἢ γὰρ οἷον μὴδὲν εἶναι μὴδὲ αἴσθησιν μὴδεμίαν μὴδενοῦς ἔχειν τὸν τεθνεῶτα, ἢ κατὰ τὰ λεγόμενα μεταβολὴ τις τυγχάνει οὔσα καὶ μετοίκησης τῆ ψυχῆ τοῦ τόπου τοῦ ἐνθένδε εἰς ἄλλον τόπον. καὶ εἴτε δὴ μὴδεμία αἴσθησις ἐστὶν ἀλλ' οἷον ὕπνος ἐπειδὴν τις καθεύδων μὴδ' ὄναρ μὴδὲν ὄρα, θαυμάσιον κέρδος ἂν εἴη ὁ θάνατος—ἐγὼ γὰρ ἂν οἶμαι, εἴ τινα ἐκλεξάμενον δέοι ταύτην τὴν νύκτα ἐν ἧ οὕτω κατέδαρθεν ὥστε μὴδὲ ὄναρ ἰδεῖν, καὶ τὰς ἄλλας νύκτας τε καὶ ἡμέρας τὰς τοῦ βίου τοῦ ἑαυτοῦ ἀντιπαραθέντα ταύτη τῆ νυκτὶ δέοι σκεψάμενον εἰπεῖν πόσας ἄμεινον καὶ ἡδιον ἡμέρας καὶ νύκτας ταύτης τῆς νυκτὸς βεβίωκεν ἐν τῷ ἑαυτοῦ βίῳ, οἶμαι ἂν μὴ ὅτι ἰδιώτην τινά, ἀλλὰ τὸν μέγαν βασιλέα εὐαριθμήτους ἂν εὐρεῖν αὐτὸν ταύτας πρὸς τὰς ἄλλας ἡμέρας καὶ νύκτας—εἰ οὖν τοιοῦτον ὁ θάνατός ἐστιν, κέρδος ἔγωγε λέγω· καὶ γὰρ οὐδὲν πλείων ὁ πᾶς χρόνος φαίνεται οὕτω δὴ εἶναι ἢ μία νύξ. εἰ δ' αὖ οἷον ἀποδημησαί ἐστιν ὁ θάνατος ἐνθένδε εἰς ἄλλον τόπον, καὶ ἀληθῆ ἐστὶν τὰ λεγόμενα, ὡς ἄρα ἐκεῖ εἰσι πάντες οἱ τεθνεῶτες, τί μείζον ἀγαθὸν τούτου εἴη ἂν, ὃ ἄνδρες δικασταί; εἰ γὰρ τις ἀφικόμενος εἰς Ἄιδου, ἀπαλλαγείς τουτωνὶ τῶν φασκόντων δικαστῶν εἶναι, εὐρήσει τοὺς ὡς ἀληθῶς δικαστάς, οἵπερ καὶ λέγονται ἐκεῖ δικάζειν, Μίνως τε καὶ Ῥαδάμανθυς καὶ Αἰακὸς καὶ Τριπτόλεμος καὶ ἄλλοι ὅσοι τῶν ἡμιθέων δίκαιοι ἐγένοντο ἐν τῷ ἑαυτῶν βίῳ, ἄρα φαύλη ἂν εἴη ἡ ἀποδημία; ἢ αὖ Ὀρφεὶ συγγενέσθαι καὶ Μουσαίῳ καὶ Ἡσιόδῳ καὶ Ὀμήρῳ ἐπὶ πόσῳ ἂν τις δέξαιτ' ἂν ὑμῶν; ἐγὼ μὲν γὰρ πολλάκις ἐθέλω τεθνάναι εἰ ταῦτ' ἔστιν ἀληθῆ. ἐπεὶ ἔμοιγε καὶ αὐτῷ θαυμαστὴ ἂν εἴη ἡ διατριβὴ αὐτόθι, ὅπότε ἐντύχοιμι Παλαμήδει καὶ Αἴαντι τῷ Τελαμώνος καὶ εἴ τις ἄλλος τῶν παλαιῶν διὰ κρίσιν ἄδικον τέθνηκεν, ἀντιπαραβάλλοντι τὰ ἑμαυτοῦ πάθη πρὸς τὰ

ἐκείνων—ὡς ἐγὼ οἶμαι, οὐκ ἂν ἀηδὲς εἶη—καὶ δὴ τὸ μέγιστον, τοὺς ἐκεῖ ἐξετάζοντα καὶ ἐρευνῶντα ὡσπερ τοὺς ἐνταῦθα διάγειν, τίς αὐτῶν σοφός ἐστιν καὶ τίς οἶεται μὲν, ἔστιν δ' οὐ. ἐπὶ πόσῳ δ' ἂν τις, ὧ ἄνδρες δικασταί, δέξαιτο ἐξετάσαι τὸν ἐπὶ Τροίαν ἀγαγόντα τὴν πολλὴν στρατιὰν ἢ Ὀδυσσεά ἢ Σίσυφον ἢ ἄλλους μυρίους ἂν τις εἴποι καὶ ἄνδρας καὶ γυναῖκας, οἷς ἐκεῖ διαλέγεσθαι καὶ συνεῖναι καὶ ἐξετάζειν ἀμήχανον ἂν εἶη εὐδαιμονίας; πάντως οὐ δῆπου τούτου γε ἔνεκα οἱ ἐκεῖ ἀποκτείνουσι· τὰ τε γὰρ ἄλλα εὐδαιμονέστεροί εἰσιν οἱ ἐκεῖ τῶν ἐνθάδε, καὶ ἤδη τὸν λοιπὸν χρόνον ἀθάνατοί εἰσιν, εἴπερ γε τὰ λεγόμενα ἀληθῆ·

4. Expurgating grief (Plato, *Republic* III 387d1–388d7)

Καὶ τοὺς ὀδυρμούς ἄρα ἐξαιρήσομεν καὶ τοὺς οἴκτους τοὺς τῶν ἐλλογίμων ἀνδρῶν;
Ἀνάγκη, ἔφη, εἴπερ καὶ τὰ πρότερα.

Σκόπει δὴ, ἦν δ' ἐγώ, εἰ ὀρθῶς ἐξαιρήσομεν ἢ οὐ. φαμέν δὲ δὴ ὅτι ὁ ἐπιεικὴς ἀνὴρ τῷ ἐπιεικεῖ, οὐπερ καὶ ἐταῖρός ἐστιν, τὸ τεθνάναι οὐ δεινὸν ἠγήσεται.

Φαμέν γάρ.

Οὐκ ἄρα ὑπὲρ γ' ἐκείνου ὡς δεινόν τι πεπονθότος ὀδύροιτ' ἂν.

Οὐ δῆτα.

Ἀλλὰ μὴν καὶ τόδε λέγομεν, ὡς ὁ τοιοῦτος μάλιστα αὐτὸς αὐτῷ αὐτάρκης πρὸς τὸ εὖ ζῆν καὶ διαφερόντως τῶν ἄλλων ἠκιστα ἐτέρου προσδεῖται.

Ἀληθῆ, ἔφη.

Ἦκιστα ἄρ' αὐτῷ δεινὸν στερηθῆναι ὑέος ἢ ἀδελφοῦ ἢ χρημάτων ἢ ἄλλου τοῦ τῶν τοιούτων.

Ἦκιστα μέντοι.

Ἦκιστ' ἄρα καὶ ὀδύρεσθαι, φέρειν δὲ ὡς πρατότατα, ὅταν τις αὐτὸν τοιαύτη συμφορὰ καταλάβῃ.

Πολύ γε.

Ὄρθῶς ἄρ' ἂν ἐξαιροῖμεν τοὺς θρήνους τῶν ὀνομαστῶν ἀνδρῶν, γυναίξιν δὲ ἀποδοῖμεν, καὶ οὐδὲ ταύταις σπουδαίαις, καὶ ὅσοι κακοὶ τῶν ἀνδρῶν, ἴνα ἡμῖν δυσχεραίνωσιν ὅμοια τούτοις ποιεῖν οὐς δὴ φαμέν ἐπὶ φυλακῇ τῆς χώρας τρέφειν.

Ὄρθῶς, ἔφη.

Πάλιν δὴ Ὀμήρου τε δεησόμεθα καὶ τῶν ἄλλων ποιητῶν μὴ ποιεῖν Ἀχιλλέα θεᾶς παῖδα ἄλλοτ' ἐπὶ πλευρᾶς κατακείμενον, ἄλλοτε δ' αὖτε

ὑππιον, ἄλλοτε δὲ πρηνηῖ,

τοτὲ δ' ὀρθὸν ἀναστάντα

πλώζοντ' ἀλύοντ' ἐπὶ θῖν' ἀλὸς ἀτρυγέτιο,

μηδὲ ἀμφοτέραισιν χερσὶν ἐλόντα κόνιν αἶθαλόεσσαν χευάμενον κὰκ κεφαλῆς, μηδὲ ἄλλα κλαίοντά τε καὶ ὀδυρόμενον ὅσα καὶ οἷα ἐκεῖνος ἐποίησεν, μηδὲ Πρίαμον ἐγγὺς θεῶν γεγονότα λιτανεύοντά τε καὶ

κυλινδόμενον κατὰ κόπρον,

ἐξονομακλήδην ὀνομάζοντ' ἄνδρα ἕκαστον.

πολὺ δ' ἔτι τούτων μᾶλλον δεησόμεθα μὴ τοι θεοὺς γε ποιεῖν ὀδυρομένους καὶ λέγοντας ὧμοι ἐγὼ δειλή, ὧμοι δυσαριστοτόκεια·

Εἰ δ' οὖν θεοὺς, μὴ τοι τόν γε μέγιστον τῶν θεῶν τολμησαὶ οὕτως ἀνομοίως μιμήσασθαι, ὥστε

ὧ πόποι, φάναι, ἦ φίλον ἄνδρα διωκόμενον περὶ ἄστου

ὀφθαλμοῖσιν ὀρῶμαι, ἐμὸν δ' ὀλοφύρεται ἦτορ·
καὶ

αἶ αἶ ἐγών, ὃ τέ μοι Σαρπηδόνα φίλτατον ἀνδρῶν
μοῖρ' ὑπὸ Πατρόκλοιο Μενοιτιάδαο δαμῆναι.

Ἐἶ γάρ, ὦ φίλε Ἀδείμαντε, τὰ τοιαῦτα ἡμῖν οἱ νέοι σπουδῆ ἀκούοιεν, καὶ μὴ καταγελῶεν
ὡς ἀναξίως λεγομένων, σχολῆ ἂν ἑαυτὸν γέ τις ἀνθρωπον ὄντα ἀνάξιον ἠγήσαιο τούτων
καὶ ἐπιπλήξειεν, εἰ καὶ ἐπίοι αὐτῷ τι τοιοῦτον ἢ λέγειν ἢ ποιεῖν, ἀλλ' οὐδὲν αἰσχυρόμενος
οὐδὲ καρτερῶν πολλοὺς ἐπὶ σμικροῖσιν παθήμασιν θρήνους ἂν ᾄδοι καὶ ὄδυρμούς.

5. Conquering grief (Plato, *Republic X* 603e2–604d10)

Ἀνήρ, ἦν δ' ἐγώ, ἐπιεικῆς τοιαῦδε τύχης μετασχών, ὑὸν ἀπολέσας ἢ τι ἄλλο ὣν περὶ
πλείστου ποιεῖται, ἐλέγομέν που καὶ τότε ὅτι ῥᾶστα οἶσει τῶν ἄλλων.

Πάνυ γε.

Νῦν δὲ γε τόδ' ἐπισκεψώμεθα, πότερον οὐδὲν ἀχθέσεται, ἢ τοῦτο μὲν ἀδύνατον,
μετριάσει δὲ πως πρὸς λύπην.

Ἦν οὐτω μᾶλλον, ἔφη, τό γε ἀληθές.

Τόδε νῦν μοι περὶ αὐτοῦ εἰπέ· πότερον μᾶλλον αὐτὸν οἶει τῇ λύπῃ μαχεῖσθαι τε καὶ
ἀντιτενεῖν, ὅταν ὁρᾶται ὑπὸ τῶν ὁμοίων, ἢ ὅταν ἐν ἐρημίᾳ μόνος αὐτὸς καθ' αὐτὸν γίγνηται;

Πολύ που, ἔφη, διοίσει, ὅταν ὁρᾶται.

Μονωθεὶς δέ γε, οἶμαι, πολλὰ μὲν τολμήσει φθέγγασθαι, ἃ εἴ τις αὐτοῦ ἀκούοι
αἰσχύνοιτ' ἂν, πολλὰ δὲ ποιήσει, ἃ οὐκ ἂν δέξαιτό τινα ἰδεῖν δρῶντα.

Οὕτως ἔχει, ἔφη.

Οὐκοῦν τὸ μὲν ἀντιτείνειν διακελευόμενον λόγος καὶ νόμος ἐστίν, τὸ δὲ ἔλκον ἐπὶ τὰς
λύπας αὐτὸ τὸ πάθος;

Ἀληθῆ.

Ἐναντίας δὲ ἀγωγῆς γιγνομένης ἐν τῷ ἀνθρώπῳ περὶ τὸ αὐτὸ ἅμα, δύο φαμέν αὐτῷ
ἀναγκαῖον εἶναι.

Πῶς δ' οὐ;

Οὐκοῦν τὸ μὲν ἕτερον τῷ νόμῳ ἔτοιμον πείθεσθαι, ἢ ὁ νόμος ἐξηγεῖται;

Πῶς;

Λέγει που ὁ νόμος ὅτι κάλλιστον, ὅτι μάλιστα ἡσυχίαν ἄγειν ἐν ταῖς συμφοραῖς καὶ μὴ
ἀγανακτεῖν, ὡς οὔτε δήλου ὄντος τοῦ ἀγαθοῦ τε καὶ κακοῦ τῶν τοιούτων, οὔτε εἰς τὸ
πρόσθεν οὐδὲν προβαῖνον τῷ χαλεπῶς φέροντι, οὔτε τι τῶν ἀνθρωπίνων ἄξιον ὄν
μεγάλῃ σπουδῆς, ὃ τε δεῖ ἐν αὐτοῖς ὅτι τάχιστα παραγίνεσθαι ἡμῖν, τούτῳ ἐμποδῶν
γιγνόμενον τὸ λυπεῖσθαι.

Τίνι, ἦ δ' ὅς, λέγεις;

Τῷ βουλευέσθαι, ἦν δ' ἐγώ, περὶ τὸ γεγονὸς καὶ ὥσπερ ἐν πτώσει κύβων πρὸς τὰ
πεπτωκότα τίθεσθαι τὰ αὐτοῦ πράγματα, ὅπῃ ὁ λόγος αἰρεῖ βέλτιστ' ἂν ἔχειν, ἀλλὰ μὴ
προσπταίσαντας, καθάπερ παῖδας ἐχομένους τοῦ πληγέντος ἐν τῷ βοᾷ διατρίβειν, ἀλλ'
ἀεὶ ἐθίζειν τὴν ψυχὴν ὅτι τάχιστα γίνεσθαι πρὸς τὸ ἰᾶσθαι τε καὶ ἐπανορθοῦν τὸ πεσόν
τε καὶ νοσήσαν, ἰατρικῇ θρηνηδίᾳ ἀφανίζοντα.

Ὅρθότατα γοῦν ἂν τις, ἔφη, πρὸς τὰς τύχας οὕτω προσφέροιο.

Οὐκοῦν, φαμέν, τὸ μὲν βέλτιστον τούτῳ τῷ λογισμῷ ἐθέλει ἔπεσθαι;

Δῆλον δῆ.

Τὸ δὲ πρὸς τὰς ἀναμνήσεις τε τοῦ πάθους καὶ πρὸς τοὺς ὄδυρμούς ἄγον καὶ ἀπλήστως ἔχον αὐτῶν ἄρ' οὐκ ἀλόγιστόν τε φήσομεν εἶναι καὶ ἀργὸν καὶ δειλίας φίλον; Φήσομεν μὲν οὖν.

6. Cicero defines distress (Cicero, *Tusculan Disputations* 3.25)

aegritudo est opinio magni mali praesentis, et quidem recens opinio talis mali, ut in eo rectum uideatur esse angere, id autem est, ut is qui doleat oportere opinetur se dolere.

7. Cicero on the need to eradicate distress (Cicero, *Tusculan Disputations* 3–4)

3.27 hoc tu igitur censes sapienti accidere posse, ut aegritudine opprimatur, id est miseria? nam cum omnis perturbatio miseria est, tum carnificina est aegritudo. habet ardorem libido, leuitatem laetitia gestiens, humilitatem metus, sed aegritudo maiora quaedam, tabem cruciatum adflictationem foeditatem, lacerat exest animum planeque conficit. hanc nisi exuimus sic ut abiciamus, miseria carere non possumus.

3.82 aegritudinem omnem procul abesse a sapiente, quod inanis sit, quod frustra suscipiatur, quod non natura exoriatur, sed iudicio, sed opinione, sed quadam inuitatione ad dolendum, cum id decreuerimus ita fieri oportere.

4.60 haec est certa et propria sanatio, si doceas ipsas perturbationes per se esse uitiosas nec habere quicquam aut naturale aut necessarium.

8. Epicurus on grief (Epicurus, *Principal Doctrines* 40)

ὅσοι τὴν δύναμιν ἔσχον τοῦ τὸ θαρρεῖν μάλιστα ἐκ τῶν ὁμορρύντων παρασκευάσασθαι, οὗτοι καὶ ἐβίωσαν μετ' ἀλλήλων ἥδιστα τὸ βεβαιοτάτον πίστωμα ἔχοντες, καὶ πληρεστάτην οἰκειότητα ἀπολαμβάνοντες οὐκ ὠδύραντο ὡς πρὸς ἔλεον τὴν τοῦ τελευτήσαντος προκαταστροφήν.

9. Crantor on grief (Cicero, *Tusculan Disputations* 3; [Plutarch], *Consolation to Apollonius*)

Cic. *Tusc.* 3.12 humanum id quidem, quod ita existumas. non enim silice nati sumus, sed est naturale in animis tenerum quiddam atque molle, quod aegritudine quasi tempestate quatiatur, nec absurde Crantor ille, qui in nostra Academica uel in primis fuit nobilis, 'minime,' inquit, 'adsentior is qui istam nescio quam indolentiam magno opere laudant, quae nec potest ulla esse nec debet. ne aegrotus sim; si,' inquit, 'fuero, sensus adsit, siue secetur quid siue auellatur a corpore. nam istuc nihil dolere non sine magna mercede contingit inmanitatis in animo, stuporis in corpore.'

[Plut.] *Ad Apoll.* 102c6–e1 τὸ μὲν οὖν ἀλγεῖν καὶ δάκνεσθαι τελευτήσαντος υἱοῦ φυσικὴν ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς λύπης, καὶ οὐκ ἐφ' ἡμῖν. οὐ γὰρ ἔγωγε συμφέρομαι τοῖς ὑμνοῦσι τὴν ἄγριον καὶ σκληρὰν ἀπάθειαν, ἔξω καὶ τοῦ δυνατοῦ καὶ τοῦ συμφέροντος οὖσαν· ἀφαιρήσεται γὰρ ἡμῶν αὕτη τὴν ἐκ τοῦ φιλεῖσθαι καὶ φιλεῖν εὖνοιαν, ἣν παντός

μᾶλλον διασώζειν ἀναγκαῖον. τὸ δὲ πέρα τοῦ μέτρου παρεκφέρεσθαι καὶ συναύξειν τὰ πένθη παρὰ φύσιν εἶναι φημι καὶ ὑπὸ τῆς ἐν ἡμῖν φαύλης γίνεσθαι δόξης. διὸ καὶ τοῦτο μὲν ἑατέον ὡς βλαβερόν καὶ φαῦλον καὶ σπουδαίοις ἀνδράσις ἤκιστα πρέπον, τὴν δὲ μετριοπάθειαν οὐκ ἀποδοκιμαστέον. ‘μὴ γὰρ νοσοῖμεν,’ φησὶν ὁ ἀκαδημαϊκὸς Κράντων, ‘νοσήσασι δὲ παρεῖη τις αἴσθησις, εἴτ’ οὖν τέμνοιτό τι τῶν ἡμετέρων εἴτ’ ἀποσπῶτο. τὸ γὰρ ἀνώδυνον τοῦτ’ οὐκ ἄνευ μεγάλων ἐγγίγνεται μισθῶν τῷ ἀνθρώπῳ· τεθηριῶσθαι γὰρ εἰκὸς ἐκεῖ μὲν σῶμα τοιοῦτον ἐνταῦθα δὲ ψυχὴν.’

10. Peripatetic moderation in grief (Cicero, *Tusculan Disputations* 4; pseudo-Archytas *apud* Stobaeus, *Selections*)

Cic. *Tusc.* 4.38 quocirca mollis et enervata putanda est Peripateticorum ratio et oratio, qui perturbari animos necesse dicunt esse, sed adhibent modum quondam, quem ultra progredi non oporteat.

Stob. 3.1.106 μὴ ὦν ἄνοσον καὶ ἀνάλητον τολμώντων τὸν ἀγαθὸν εἶπέν, μηδὲ ἄλυτον θρασυνέσθωσαν λέγεν· ὡς γὰρ σώματι ἀλγεινά τινα ἀπολείπομες, οὕτω καὶ ψυχᾷ ἐπώδυνα. ἀλλὰ ταὶ μὲν ἀφρόνων λῦπαι ἀλόγιστοι πέλοντι· ταὶ δὲ φρονίμων ἐς ὅσον καὶ λόγος ἐπιτρέπῃ ὀρίδδων τὰ πράγματα. ἀλλὰ μὰν καὶ τὸ καύχαμα αὐτῶν τᾶς ἀπαθείας ἐκλύει τᾶς ἀρετᾶς τὸ γενναῖον, αἶκα ἀδιαφόροις καὶ μὴ κακοῖς θανάτῳ τε καὶ ἀλγηδόνι καὶ πενία ἀντιβεβάκη. εὐκαταγώνιστα γὰρ τὰ μὴ κακά. ἀσκητέον ὦν ποττὰν μετριοπάθειαν ἴμεν, ὡς τό τε ἀνάλητον ἐς ἴσον τῷ ἐμπαθεῖ φεύγωμες, μηδὲ μέζον φύσιος τᾶς ἀμετέρας φθεγγώμεθα.

11. An Epicurean alternative? (Plutarch, *That Epicurus Actually Makes a Pleasant Life Impossible* 1101a–1101b4)

εἰ δὲ δεῖ προσθεῖναι τι τοῖς εἰρημένοις, ἐκεῖνό μοι δοκῶ λήψεσθαι παρ’ αὐτῶν πρῶτον, ὅτι τοῖς ἀναιροῦσι λύπας καὶ δάκρυα καὶ στεναγμοὺς ἐπὶ ταῖς τῶν φίλων τελευταῖς μάχονται καὶ λέγουσι τὴν εἰς τὸ ἀπαθὲς καθεστῶσαν ἀλυπίαν ἀφ’ ἑτέρου κακοῦ μείζονος ὑπάρχειν, ὠμότητος ἢ δοξοκοπίας ἀκράτου καὶ λύσσης· διὸ πάσχειν τι βέλτιον εἶναι καὶ λυπεῖσθαι καὶ νῆ Δία λιπαίνειν τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τήκεσθαι, καὶ ὅσα δὴ παθαινόμενοι καὶ γράφοντες ὑγροὶ τινες εἶναι καὶ φιλικοὶ δοκοῦσι. ταῦτα γὰρ ἐν ἄλλοις τε πολλοῖς Ἐπίκουρος εἶρηκε καὶ περὶ τῆς Ἥγησιάννακτος τελευταῖς πρὸς Δωσίθεον γράφων τὸν πατέρα καὶ Πύρσωνα τὸν ἀδελφὸν τοῦ τεθνηκότος.

12. Key works in the Greco-Roman consolatory tradition

(a) In the philosophical tradition

Crantor of Soli, *On Grief* (Περὶ πένθους) [lost]

Pseudo-Plato, *Axiochus*

Cicero, *Consolatio (ad se)* [cf. *Tusculan Disputations* 3–4]

Seneca, *Consolation to Marcia* + *Consolation to Polybius*

Seneca, *Moral Letters* 63, 99

Plutarch, *Consolation to his Wife*

Pseudo-Plutarch, *Consolation to Apollonius*
Jerome, *Letter 60*
Ambrose, *On the Death of Satyrus*

(b) 'Non-philosophical,' popular/conventional, and rhetorical

Sulpicius to Cicero (*Ad fam.* 4.5)
Cicero to Titius (*Ad fam.* 5.16)
Pliny, *Letter 5.16*
Funerary inscriptions (some epigrammatic)
Funeral orations (not all)
Pseudo-Dionysius, *Rhetoric* 6.5 (ὁ λόγος εἰς παραμυθίαν)
Menander Rhetor, *On Epideictic Speeches* Spengel 413.6–414.30 (παραμυθητικός λόγος), 418–422 (ἐπιτάφιος λόγος)

(c) Poetic material

Pseudo-Ovid, *Consolatio ad Liuiam sive Epicedion Drusi*
Ovid, *Ex Ponto* 1.3 (on exile)
Statius, *Silvae* 2.1, 2.6, 3.3, 5.1, 5.3, 5.5
Miscellaneous epigrammatic and elegiac poetry

(d) In the philosophical tradition on exile

Musonius Rufus, *Discourses* 9
Seneca, *Consolation to Helvia*
Plutarch, *On Exile*

13. Mourning rituals (*Yili* 儀禮, *Ceremonies and Rites*)

《既夕禮》居倚廬，寢苦枕塊。不說經帶。哭晝夜無時。非喪事不言。歆粥，朝一溢米，夕一溢米。不食菜果。

14. The moral and ethical import of mourning (*Liji* 禮記, *Record of Rites*)

《王制》六禮：冠、昏、喪、祭、鄉、相見。七教：父子、兄弟、夫婦、君臣、長幼、朋友、賓客。八政：飲食、衣服、事為、異別、度、量、數、制。

《禮器》祀帝於郊，敬之至也。宗廟之祭，仁之至也。喪禮，忠之至也。備服器，仁之至也。賓客之用幣，義之至也。故君子欲觀仁義之道，禮其本也。

《樂記》是故先王之制禮樂，人為之節；衰麻哭泣，所以節喪紀也……禮節民心，樂和民聲，政以行之，刑以防之，禮樂刑政，四達而不悖，則王道備矣。

《祭統》祭者，所以追養繼孝也。孝者畜也。順於道不逆於倫，是之謂畜。是故，孝子之事親也，有三道焉：生則養，沒則喪，喪畢則祭。養則觀其順也，喪則觀其哀也，祭則觀其敬而時也。盡此三道者，孝子之行也。

15. Filial grief (*Liji* 禮記, *Record of Rites*)

《檀弓上》始死，充充如有窮；既殯，瞿瞿如有求而弗得；既葬，皇皇如有望而弗至。練而慨然，祥而廓然。

《檀弓上》高子皋之執親之喪也，泣血三年，未嘗見齒，君子以為難。

《雜記下》親喪外除，兄弟之喪內除。

《雜記下》免喪之外，行於道路，見似目瞿，聞名心瞿。吊死而問疾，顏色戚容必有以異於人也。如此而後可以服三年之喪。其餘則直道而行之，是也。

《祭義》是故，先王之孝也，色不忘乎目，聲不絕乎耳，心志嗜欲不忘乎心。致愛則存，致慤則著。著存不忘乎心，夫安得不敬乎？

16. Confucius on mourning (*Lunyu* 論語, *Analects*)

《八佾》林放問禮之本。子曰：「大哉問！禮，與其奢也，寧儉；喪，與其易也，寧戚。」

Cf. 禮記《檀弓上》子路曰：「吾聞諸夫子：喪禮，與其哀不足而禮有餘也，不若禮不足而哀有餘也。祭禮，與其敬不足而禮有餘也，不若禮不足而敬有餘也。」

《陽貨》宰我問：「三年之喪，期已久矣。君子三年不為禮，禮必壞；三年不為樂，樂必崩。舊穀既沒，新穀既升，鑽燧改火，期可已矣。」子曰：「食夫稻，衣夫錦，於女安乎？」曰：「安。」「女安則為之！夫君子之居喪，食旨不甘，聞樂不樂，居處不安，故不為也。今女安，則為之！」宰我出。子曰：「予之不仁也！子生三年，然後免於父母之懷。夫三年之喪，天下之通喪也。予也，有三年之愛於其父母乎？」

《子張》曾子曰：「吾聞諸夫子：人未有自致者也，必也親喪乎！」

17. Mencius on mourning (*Mengzi* 孟子)

《離婁下》孟子曰：「養生者不足以當大事，惟送死可以當大事。」

《滕文公上》徐子以告孟子。孟子曰：「……蓋上世嘗有不葬其親者。其親死，則舉而委之於壑。他日過之，狐狸食之，蠅蚋姑嘬之。其類有泚，睨而不視。夫泚也，非為人泚，中心達於面目。蓋歸反藁槨而掩之。掩之誠是也，則孝子仁人之掩其親，亦必有道矣。」

《盡心上》齊宣王欲短喪。公孫丑曰：「為朞之喪，猶愈於已乎？」孟子曰：「是猶或紓其兄之臂，子謂之姑徐徐云爾，亦教之孝弟而已矣。」王子有其母死者，其傅為之請數月之喪。公孫丑曰：「若此者，何如也？」曰：「是欲終之而不可得也。雖加一日愈於已，謂夫莫之禁而弗為者也。」

18. Xunzi on mourning (*Xunzi* 荀子)

《禮論》三年之喪，何也？曰：稱情而立文，因以飾群，別親疏貴賤之節，而不可益損也。故曰：無適不易之術也。

創巨者其日久，痛甚者其愈遲，三年之喪，稱情而立文，所以為至痛極也。齊衰、苴杖、居廬、食粥、席薪、枕塊，所以為至痛飾也。三年之喪，二十五月而畢，哀痛未盡，思慕未忘，然而禮以是斷之者，豈不以送死有已，復生有節也哉！

凡生天地之間者，有血氣之屬必有知，有知之屬莫不愛其類。今夫大鳥獸則失其群匹，越月踰時，則必反鉛；過故鄉，則必徘徊焉，鳴號焉，躑躅焉，踟躕焉，然後能去之也。小者是燕爵，猶有啁焦之頃焉，然後能去之。故有血氣之屬莫知於人，故人之於其親也，至死無窮。

將由夫愚陋淫邪之人與，則彼朝死而夕忘之；然而縱之，則是曾鳥獸之不若也，彼安能相與群居而無亂乎！將由夫脩飾之君子與，則三年之喪，二十五月而畢，若駟之過隙，然而遂之，則是無窮也。故先王聖人安為之立中制節，一使足以成文理，則舍之矣。

然則何以分之？曰：至親以期斷。是何也？曰：天地則已易矣，四時則已無矣，其在宇中者莫不更始矣，故先王案以此象之也。然則三年何也？曰：加隆焉，案使倍之，故再期也。由九月以下何也？曰：案使不及也。

故三年以為隆，緦麻、小功以為殺，期、九月以為間。上取象於天，下取象於地，中取則於人，人所以群居和一之理盡矣。故三年之喪，人道之至文者也，夫是之謂至隆。是百王之所同也，古今之所一也。

19. Mozi on simplicity in mourning (*Mozi* 墨子)

《卷六，節葬下》子墨子言曰：「仁者之為天下度也，辟之無以異乎孝子之為親度也。今孝子之為親度也，將柰何哉？曰：『親貧則從事乎富之，人民寡則從事乎眾之，眾亂則從事乎治之。』當其於此也，亦有力不足，財不贍，智不智，然後已矣。無敢舍餘力，隱謀遺利，而不為親為之者矣。若三務者，孝子之為親度也，既若此矣。」

雖仁者之為天下度，亦猶此也。曰：『天下貧則從事乎富之，人民寡則從事乎眾之，眾而亂則從事乎治之。』當其於此，亦有力不足，財不贍、智不智，然後已矣。無敢舍餘力，隱謀遺利，而不為天下為之者矣。若三務者，此仁者之為天下度也，既若此矣。」

.....

子墨子制為葬埋之法曰：「棺三寸，足以朽骨；衣三領，足以朽肉；掘地之深，下無蒞漏，氣無發洩於上，壟足以期其所，則止矣。哭往哭來，反從事乎衣食之財，俱乎祭祀，以致孝於親。故曰子墨子之法，不失死生之利者，此也。」

故子墨子言曰：「今天下之士君子，中請將欲為仁義，求為上士，上欲中聖王之道，下欲中國家百姓之利，故當若節喪之為政，而不可不察此者也。」

20. Consolation from Zhuangzi? (*Zhuangzi* 莊子)

《養生主》老聃死，秦失弔之，三號而出。弟子曰：「非夫子之友邪？」曰：「然。」「然則弔焉若此，可乎？」曰：「然。始也，吾以為其人也，而今非也。向吾入而弔焉，有老者哭之，如哭其子；少者哭之，如哭其母。彼其所以會之，必有不蘄言而言，不蘄哭而哭者。是遁天倍情，忘其所受，古者謂之遁天之刑。適來，夫子時也；適去，夫子順也。安時而處順，哀樂不能入也，古者謂是帝之縣解。」

《至樂》莊子妻死，惠子弔之，莊子則方箕踞鼓盆而歌。惠子曰：「與人居長子，老身死，不哭亦足矣，又鼓盆而歌，不亦甚乎！」莊子曰：「不然。是其始死也，我獨何能無概然！察其始而本無生，非徒無生也，而本無形，非徒無形也，而本無氣。雜乎芒芴之間，變而有氣，氣變而有形，形變而有生，今又變而之死，是相與為春秋冬夏四時行也。人且偃然寢於巨室，而我嗷嗷然隨而哭之，自以為不通乎命，故止也。」